

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Integracja a konflikt społeczny. Socjologiczny aspekt relacji

Author: Anna Śliz, Marek S. Szczepański

Citation style: Śliz Anna, Szczepański Marek S. (2015). Integracja a konflikt społeczny. Socjologiczny aspekt relacji. W: U. Swadźba, B. Pactwa, M. Żak (red.), "Praca - więź - integracja : wyzwania w życiu jednostki i społeczeństwa : monografia poświęcona pamięci prof. zw. dr. hab. Władysława Jachera. T. 1, Praca, przedsiębiorczość, gospodarka oparta na wiedzy" (S. 145-158). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Śliz
Uniwersytet Opolski

Marek S. Szczepański
Uniwersytet Śląski

Integracja a konflikt społeczny Socjologiczny aspekt relacji

Wstęp, czyli o przenikaniu kultur

Portugalski laureat Nagrody Nobla José Saramago w powieści *Kain* opowiada losy biblijnego Kaina, który za zbrodnicze czyny został skazany na wieczną tułaczkę. W czasie wędrówki spotykał wielu różnych ludzi:

[...] ku swemu wielkiemu zdziwieniu znalazł się pośród wielkiej cizby tysięcy ludzi biwakujących na górskim zboczu. Nie wiedział, kim są ani skąd przyszli, ani dokąd zmierzają. Gdyby zapytał kogoś z tych, co znajdowali się w pobliżu, zaraz ujawniłby się jako obcy, a to mogło mu przynieść tylko zmartwienia i kłopoty (SARAMAGO, 2013: 97).

To fragment prozy, który czytelnie obrazuje współczesny proces ludzkich migracji. Jednostki, będąc tragarzami różnych kultur, spotykają się we wspólnych przestrzeniach społecznych, tworząc nową społeczno-kulturową jakość. I właśnie o procesie powstawania społecznej rzeczywistości i przenikaniu wielu kultur traktuje niniejszy tekst.

Takie wstępne wnioskowanie umieszczamy, jak już wspomnieliśmy, przede wszystkim w ramach zróżnicowanej kulturowo przestrzeni społecznej. Tak ukonstytuowany świat postrzegamy jako potencjalne terytorium powstania sytuacji konfliktowych, chociaż nie wyłącznie. Podjęliśmy więc próbę refleksji teoretycznej, na ile występowanie różnych systemów kulturowych w określonej przestrzeni sprzyja antagonizmom, a na ile prowadzi do zgodnej koegzystencji. Rozważania metateoretyczne zostały uzupełnione empirycznymi kontrapunktami.

Kluczowy w opracowaniu termin „integracja” powiązany jest ze zjawiskiem akulturacji. Pojęcie to z kolei definiuje zmiany kulturowe i psychologiczne zachodzące w wyniku kontaktu jednostki bądź grupy z odmienną kulturą. Akulturacja to również przyjmowanie przez jednostki wzorów kultury i wartości od społeczeństwa globalnego (kultury dominującej) (GORDON, 1964: 44). W całym artykule koncentrujemy się na terminologicznej triadzie: asymilacja — integracja — segregacja. Interesuje nas przy tym zgodne współistnienie jednostek i grup wyposażonych w odmienny bagaż kulturowy lub — *a contrario* — konflikt z tym związany.

Asymilacja — konteksty i ideologie

Zjawisko asymilacji zostało dobrze i obszernie opisane w literaturze przedmiotu przede wszystkim w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych Ameryki, gdzie ideologie asymilacyjne rozpoczęły swoje życie. Były i są one także obecne w krajach Europy, chociaż w obydwu przypadkach mają odmienny charakter. Na kontynencie europejskim przedstawiciele odmiennych kultur osiedlali się na obszarach już istniejących i ukształtowanych narodów, a proces asymilacji oznaczał przyjęcie nowej kultury przy odrzuceniu wcześniej zinternalizowanej, pozbycie się kulturowych odrębności wobec kultury dominującej. Tymczasem w takich krajach, jak Stany Zjednoczone — powstałych w wyniku procesów imigracyjnych — stale napływająca ludność sama buduje strukturę i tworzy system kulturowy. W takiej sytuacji efekty końcowe procesów asymilacyjnych nie są znane. Ich charakter uzależniony jest od przyjętych czynników ideologicznych i politycznych (KAPISZEWSKI, 1984: 32—33).

Rozważania na temat asymilacji mają w literaturze socjologicznej długą tradycję. Wystarczy sięgnąć do szkoły chicagowskiej, której znamienici przedstawiciele — Robert E. Park i Ernest W. Burgess — określali proces asymilacji jako

[...] proces wzajemnego przenikania się i zlewania, w wyniku którego jednostki i grupy — pod wpływem wspólnych doświadczeń i wspólnej historii oraz wspólnego uczestnictwa w życiu społeczno-gospodarczym — internalizują (uznają i przyjmują za własne) pamięć, uczucia i postawy innych jednostek i grup (PARK, BURGESS, 1921: 735).

Socjologia uznaje więc proces asymilacji jako kategorię analityczną o wewnętrznej strukturze, opisującej i wyjaśniającej zmiany zachodzące pod

wpływem zderzenia się na jednym terytorium dwu lub więcej zbiorowości. Proces ten charakteryzuje przebieg interakcji pomiędzy odrębnymi kulturowo i strukturalnie całościami społecznymi w ramach jednego systemu państwowego (ŚLIZ, 2001: 22–23).

Ważnym przedstawicielem socjologicznych badań dotyczących procesów asymilacyjnych był Milton M. Gordon, który uważał, że interakcja w procesie asymilacji przebiega równocześnie na siedmiu następujących poziomach: 1. poziom kulturowy to zjawisko akulturacji, czyli przejmowanie przez asymilujące się jednostki wzorów kultury i wartości ze społeczeństwa dominującego; 2. poziom strukturalny, czyli wchodzenie do grup społecznych poza własną grupą etniczną; 3. poziom amalgamacyjny, czyli zawieranie małżeństw pomiędzy przedstawicielami różnych grup etnicznych; 4. poziom identyfikacyjny, czyli poczucie wspólnoty przynależenia do społeczeństwa asymilującego; 5. poziom osobowościowy, czyli brak uprzedzeń pomiędzy stronami asymilacji; 6. poziom behawioralny, czyli zanik działań dyskryminacyjnych w stosunku do grupy etnicznej i 7. poziom obywatelski, czyli brak konfliktu wartości i władzy pomiędzy przyjmującymi a przyjmowanymi (GORDON, 1964: 121). Zmiany, jakie mają miejsce w każdej z tych płaszczyzn, są wywołane zderzeniem przedstawicieli różnych kręgów kulturowych z nową rzeczywistością i rządzą się własnymi prawami. Sukces bądź porażka procesu asymilacji są w poważnym stopniu zależne od dystansu pomiędzy odmiennymi kulturami tworzącymi spektakularną rzeczywistość. Pisał o tym m.in. William Lloyd Warner: „[...] szybkość asymilacji jest odwrotnie proporcjonalna do wielkości różnic kulturowych (w tym religijnych i językowych) pomiędzy asymilującą się grupą a asymilującym ją społeczeństwem” (WARNER, SROLE, 1945: 100–101).

Proces asymilacji wydaje się ważniejszy w społeczeństwach, które kształtowały się jako rezultat tradycji imigracyjnej, niż w państwach o charakterze nacjonalistycznym, chociaż tutaj kwestią zasadniczą wciąż pozostaje to, na ile grupy mniejszościowe przyjmują system aksjonormatywny większości, a na ile podejmują wysiłki własnej izolacji od wpływów zewnętrznych. Przykładem tak skonstruowanego dylematu jest Republika Federalna Niemiec, która boryka się z zamieszkującą kraj mniejszością turecką. Mniejszość ta odizolowała się od reszty społeczeństwa niemieckiego, kultywuje własne tradycje i kulturę, m.in. posługuje się własnym językiem i nie respektuje ani prawa, ani kultury niemieckiej. To jeden z ważniejszych problemów współczesnych procesów asymilacyjnych – samoizolacja.

Historia kształtowania się refleksji naukowych o asymilacji odnosi się przede wszystkim do istoty ideologii asymilacyjnych, z których trzy najważniejsze to: anglokonformizm, *melting-pot* (ideologia tygła kulturowego) i pluralizm kulturowy. Najstarszą, ale równocześnie najbardziej przemawiającą do wyobraźni ideologią asymilacyjną był anglokonformizm, który

zrodził się w końcu XVIII wieku i był wyrazem interesów ówczesnej i dominującej większości anglosaskiej (*White, Anglo-Saxon, Protestant — WASP*). Ideologia ta miała polegać na „[...] zrzczeniu się przez imigrantów (również rdzennej ludności USA, czyli Indian, przyp. aut.) dziedziczonej kultury własnej i przejęciu anglosaskich wzorów zachowań oraz wartości” (GORDON, 1964: 85). Anglokonformizm najkrócej był opisywany jako: *one nation, one flag and one language*.

Ideologia *melting-pot* (tygla kulturowego) zakładała, że „[...] przez amalgamację (wymieszanie biologiczne) z odmiennych etnicznie składników wyłoni się nowa jakość narodu amerykańskiego, w równym stopniu daleka od wzorów i wartości anglosaskich, jak i każdego innych” (KUBIAK, 1975: 153). Założenia ideologii tygla opierały się na wierze w egalitaryzm społeczny, w którym nie istnieje dyskryminacja, uprzedzenia, dystanse społeczne, a systemy kulturowe prezentowane przez imigrantów są równe. Zarówno anglokonformizm, jak i *melting pot* rozmięły się z amerykańską rzeczywistością. W odpowiedzi na ten fakt powstała ideologia asymilacyjna głosząca pluralizm kulturowy, który był udziałem wszystkich grup etnicznych. Sprowadzał się on najczęściej do walki o autonomię grupową (etniczną) i terytorialną. Pluralizm w sensie ogólnym należy rozumieć jako zerwanie z ideą jedności oraz przeciwstawienie się jakiegokolwiek formie fundamentalizmu (ZAPOROWSKI, 1998: 175–184). I to właśnie pluralizm kulturowy definiuje współczesność Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Integracja — znaczenia i wymiary

Ważnym przystankiem na drodze współkształtowania społecznej rzeczywistości w kontekście wielu kultur jest integracja. W niniejszym tekście proces integracji rozumiemy jako włączanie elementów kultur w odmienne ich systemy. W szerszym, socjologicznym rozumieniu integracja odnosi się do w miarę stabilnych i kooperacyjnych relacji w określonym systemie społecznym. Integracja to proces nie tylko włączania elementów jednych kultur w systemy innych, ale również wzmacnianie relacji społecznych i wprowadzanie aktorów oraz grup do konkretnego systemu i instytucji. Szczególnym przykładem jest włączanie elementów kultur imigrantów w system wartości i norm społeczeństwa przyjmującego. Celem takiego procesu jest społeczeństwo zintegrowane (BOSSWICK, HECKMANN, 2006). Powinniśmy jednak pamiętać, że proces integracji to nie tylko przejmowanie elementów kultury większościowej przez mniejszości, ale także proces przeciwstawny — przyjmowanie przez społeczeństwo dominujące niektórych wartości kultur mniejszościowych.

Integracja jest tam, gdzie procesy społecznej interakcji postrzegane są jako dwukierunkowe i gdzie zarówno od członków społeczności stanowiącej większość, jak i od imigrantów i mniejszości etnicznych czegoś się wymaga; tak więc nie można winić tych ostatnich za to, że im się nie udało zintegrować (albo że nie próbowali). Społeczeństwo przyjmujące to przestrzeń instytucji — łącznie z pracodawcami, społeczeństwem obywatelskim i rządem — w których musi mieć miejsce integracja i w związku z tym to one muszą przejąć inicjatywę (Modood, 2014: 59).

Równocześnie w specyficznych społeczeństwach, jak społeczeństwo kanadyjskie, które nie jest nacjonalistyczne, integracja będzie oznaczała swoisty miks wzajemnie przejmowanych wartości przez poszczególne grupy mniejszościowe (etniczne). Szczególnym wymiarem procesu integracji jest nabywanie przez grupy mniejszościowe praw do zachowania własnej tożsamości kulturowej. W kontekście ideologii asymilacyjnych było to niemożliwe, ale stało się wyobrażalne w odniesieniu do integracji. Utrzymywanie tożsamości kulturowej w odmiennej kulturowo rzeczywistości nie zawsze jest proste. Dotyczy to w dużym stopniu języka, ale także wielu tradycji. Przykładem konfliktu między społeczeństwem większościowym a mniejszościami jest chociażby przyjęcie w referendum przez Szwajcarów zakazu budowania minaretów na terytorium państwa (2009), zakaz noszenia burek i nikabów przez kobiety muzułmańskie w miejscach publicznych, przyjęty przez Senat Francji (2010), czy zakaz tradycji obrzezania żydowskich chłopców wydany przez sąd w Kolonii (2012). To tylko wybrane przykłady konfliktowych sytuacji, które powstają w ramach toczących się procesów integracji.

Segregacja — buntownicy i konsekwencje

Na przeciwnym krańcu zarówno wobec asymilacji, jak i integracji lokuje się zjawisko segregacji, które definiujemy jako dystans między ludźmi pochodzącymi z różnych grup etnicznych czy kulturowych. Dystans ten sprowadza się najczęściej do izolacji jednej kultury wobec innych zgromadzonych w określonej społecznej przestrzeni. Neil D. Bissoondath uważa, że segregacji sprzyja polityka silnego wspierania zróżnicowania kulturowego. Prowadzi ona do zamykania się społeczności etnicznych w gettach i izoluje od głównego nurtu życia społecznego. W jej efekcie następuje izolacja etniczna i zjawisko gettoizacji, które antagonizują grupy dążące do osiągnięcia władzy, przywilejów i ważnego miejsca w strukturze społecznej (Bis-

SOONDATH, 2002). Zapewne Bissoondath — imigrant z Trynidadu i Tobago mieszkający w Kanadzie — ma wiele racji. Wiele społeczności etnicznych, chociażby tzw. *visible minority* (widoczne mniejszości), wykazuje tendencję kulturowej izolacji wobec świata zewnętrznego. Korzystają wprawdzie z instytucji społeczeństwa przyjmującego — szkoła, praca — ale kulturowo pozostają wierne własnemu *ethnos*. Jest to sytuacja zawierająca w sobie silne cechy zjawiska, które nazwalibyśmy samoizolacją. Są to przypadki wycofywania się jednostek bądź grup z życia społeczno-kulturowego otaczającej większości. Przykładem izolacji wobec światowej cywilizacji są kanadyjscy menonici. Żyją na określonym i raczej zwartym terytorium (okolice Waterloo, Kitchener i London), trudniąc się przede wszystkim rolnictwem ekologicznym. Posiadają własne szkoły i kościoły, a czas wolny od zajęć agrarnych spędzają wspólnie i zgodnie z tradycją. Przez około 10 tysięcy lat w podobny sposób żyje w Afryce plemię Hadza, które trudni się uprawą roli (cebula, ziemniaki) i polowaniem (pawiany). W ten sposób zdobywają środki do życia, którego zasadą jest radość z trwającego dnia. Zmartwieciem członków plemienia Hadza jest coraz mniej terenów na kontynencie afrykańskim wolnych od współczesnej cywilizacji.

Segregacja grup etnicznych nie jest wyłącznie efektem woli ich przedstawicieli. Jest także efektem polityki władz (rządzących) wobec grup mniejszościowych. Polityka taka zawiera idee sprzyjające izolacji niektórych bądź wszystkich grup mniejszościowych. Zawiera w sobie przede wszystkim elementy dyskryminacji oraz odmawia praw jednostkom bądź grupom. Wspomniane zakazy noszenia burek i nikabów sprzyjają segregacji przestrzennej — identyfikujący się z kulturą muzułmańską zajmują określoną przestrzeń (dzielnice) miasta. To prowadzi także do segregacji społecznej, gdy muzułmańskie kobiety stronią od świata zewnętrznego, aby nie narażać się na społeczny ostracyzm, a nawet ponoszenie kary za nieprzestrzeganie prawa. Wydaje się, że ważniejsza ze społecznego punktu widzenia jest dyskryminacja językowa. Prowadzi ona bowiem do odrzucania systemu edukacji, a w konsekwencji do bierności na rynku pracy. To rodzi ubóstwo i biedę, a w efekcie prowadzi do konfliktu. Buntury paryskich przedmieść w 2005 roku są dobrym tego przykładem.

Jak ważna jest polityka izolacyjna wobec mniejszości, pokazują liczne przykłady z historii ruchów migracyjnych. Niechęć władz Stanów Zjednoczonych czy Kanady wobec imigrantów z Azji (głównie pierwsza połowa XX wieku) sprzyjała tworzeniu się zamkniętych społeczności, z których najpopularniejsze to Chinatown. Podobny stosunek wobec imigrantów z Europy Południowo-Wschodniej, w tym wobec Polaków, przyczynił się w dużym stopniu do powstania Greenpointu w Nowym Jorku czy Jackowa w Chicago. Podobnych przykładów było i jest wiele, chociaż najwyraźniejszym wciąż pozostaje dyskryminacja rasowa Afroamerykanów.

Asymilacja, integracja i segregacja to procesy, które wybraliśmy jako charakterystyczne dla zróżnicowanych kulturowo przestrzeni społecznych. W ramach tych procesów chcemy umieścić konflikt w specyficznej odmianie, jaką jest konflikt etniczny. Termin ten, *unit-idea* współczesnej socjologii, gdyby użyć pojęcia Roberta Nisbeta, jest użyteczny przy interpretacji wielu napięć społecznych w różnych częściach Europy i świata.

Konflikt społeczny i etniczny — reaktywacja

Nie wnikając w głębszą refleksję nad istotą konfliktu społecznego¹, przypomnijmy jedynie, że socjologiczne teorie konfliktu można ująć w zasadnicze bloki. Pierwszy to trzy paradymatyczne ujęcia konfliktu: Ibna Chalduna i wprowadzone przez niego zasadnicze pojęcie *al-asabijja* (solidarność), przedstawiciela brytyjskiego Oświecenia Adama Fergusona oraz Polaka żydowskiego pochodzenia, Ludwika Gumplowicza. Drugi blok to klasyczne ujęcie konfliktu społecznego. Zaliczyliśmy tutaj teorie Karola Marksa, Maxa Webera i Georga Simmla. Konflikt społeczny we współczesnej socjologii reprezentują m.in. Ralf Dahrendorf, Lewis A. Coser i Randall Collins. To wyłącznie autorski wybór. Bardziej istotny z punktu widzenia podejmowanej w niniejszym tekście problematyki jest konflikt etniczny², którego specyfika w niewielkim stopniu mówi o teorii i egzemplifikacji empirycznej samego konfliktu. Stąd powszechne jest przekonanie, że

etniczny charakter konfliktu oznacza tylko to, że konflikt społeczny ma w danym przypadku etniczne przyczyny, względnie jest toczony przez etniczne podmioty, a nie to, że ma on jakiś odrębny charakter. Teza ta nie jest jednak *expressis verbis* wypowiedziana (KWAŚNIEWSKI, 1994).

Stąd konflikt etniczny pozostaje odmianą konfliktu społecznego, chociaż w zgodzie ze specyfiką podmiotu przyjmuje jako podstawową wartość dysharmonii społecznej obronę etnicznej tożsamości, jak również grupowego

---

¹ Omówienie konfliktu społecznego znajduje się w rozdziale podręcznika: M.S. SZCZEPAŃSKI, A. ŚLIZ, 2014: *Społeczny świat konfliktów*. W: *Współczesne teorie społeczne*. Red. M.S. SZCZEPAŃSKI, A. ŚLIZ. Opole. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, s. 63–107.

² W tej części artykułu odwołujemy się do myśli zawartych w książce A. ŚLIZ, 2009: *Wielokulturowość: iluzje czy rzeczywistość? Socjologiczne studium przypadku na przykładzie Kongresu Polonii Kanadyjskiej*. Opole. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego i artykule A. ŚLIZ, M.S. SZCZEPAŃSKI, 2011: *Wielokulturowość: perspektywa konfliktu czy szansa koegzystencji?* W: *Wielokulturowość: konflikt czy koegzystencja?*. Red. A. ŚLIZ, M.S. SZCZEPAŃSKI. Warszawa. Wyd. IFiS PAN.

interesu. Ponadto konflikt ma tym bardziej charakter etniczny, im bardziej dotyczy strony *per saldo* słabszej w starciu z silniejszą. Stronie słabszej chodzi o zachowanie tożsamości i kulturowego istnienia. Stronie silniejszej o odniesienie konkretnej korzyści. Konflikt można uznać za bardziej etniczny również wówczas, gdy

nie ma on charakteru antagonistycznego, to jest dąży tylko do zachowania i ugruntowania własnej tożsamości, ale bez całkowitego wyeliminowania przeciwnika [...] zbliża się do granicy dysfunkcyjności, gdy strona posuwa się w obronie swojej tożsamości aż do granic samozagłady (ibidem).

Donald L. Horowitz w książce *Ethnic Groups in Conflict* (2000) poddaje analizie m.in. teoretyczne ramy konfliktu etycznego i wymienia trzy źródła: ujęcie modernizacyjne, ekonomiczne oraz związane z pluralizmem kulturowym. Ujęcie modernizacyjne konfliktu etycznego koncentruje się wokół rozwoju i zmian zachodzących w ramach określonego społeczeństwa, które to przeobrażenia są efektem wzajemnych relacji pomiędzy zróżnicowanymi grupami. W tym kontekście konflikt etyczny zostaje uchwycony na tle procesu modernizacyjnego, który rodzi konflikt etyczny — od całkowitego odrzucenia przez grupę wszelkich przejawów modernizacji, poprzez częściowe, oporne ich przyjęcie, aż do interpretacji konfliktu etycznego jako integralnej części procesu modernizacyjnego, w którym dana społeczność uczestniczy (ibidem: 96—97). Konflikty etyczne rozpatrywane w aspekcie modernizacji uwzględniają dwie istotne przyczyny tkwiące u podłoża konfliktu etycznego. Z jednej strony jest to rola ambitnych i aspirujących do sukcesu elit, z drugiej zróżnicowane pod względem poziomu modernizacji grupy etyczne, które dążąc do realizacji własnych celów, przyczyniają się do powstawania konfliktów. Fakt, że elity dążące do sukcesu wywołują konflikty, nie wzbudza większych kontrowersji, czego nie można powiedzieć o narzucającym się w tym kontekście pytaniu o wspieranie konfliktów przez jednostki spoza grupy elit (ibidem: 100—101). Kontrowersja ta stanowi podłoże krytyki wobec rozpatrywania konfliktu etycznego w aspekcie modernizacyjnym. Przykładem takiego podejścia do konfliktu etycznego są kadry filmu dokumentalnego *In the Name of the Family*³. Pokazuje on życie młodych dziewcząt pochodzących z grup muzułmańskich, które chcą się ubierać w dzinsy, t-shirty, spotykać z rówieśnikami z innych kultur. Tych wyborów nie akceptują ich ojcowie, którzy są w stanie — w obronie nakazów religii i tradycji — zabić własne córki. Film wzruszający, ale równocześnie niezwykle prawdziwy.

³ Film ten, w reżyserii Shelleya Saywella powstał w Kanadzie w roku 2010.

Kolejnym źródłem konfliktu etnicznego jest interes ekonomiczny, który sprowadza się do walki o zasoby i wpływy, co prowadzi przede wszystkim do rywalizacji i współzawodnictwa. Eksplikacja konfliktu etnicznego w aspekcie ekonomicznym przyjmuje założenie o istnieniu związku pomiędzy przynależnością do grupy etnicznej a przynależnością do klasy społecznej. Antagonizm klasowy jest tutaj formą antagonizmu etnicznego – rezultatem skupienia członków danej grupy etnicznej w danej klasie społecznej. Antagonizm etniczny jest refleksem ekonomicznego interesu, który koncentruje się wokół sprzeczności pomiędzy interesem grup mniejszościowych a interesem grupy dominującej. Grupy mniejszościowe, które wchodzi w konflikt, ulokowane są najczęściej pomiędzy elitą a masami. Konflikt powstaje na ścieżce odmiennych ekonomicznie celów – grupy mniejszościowe dążą do społecznego awansu, a grupa dominująca chce zachować istniejący *status quo*. Etniczne zróżnicowanie społeczeństwa dzieli rynek pracy oraz różnicuje jednostki pod względem ekonomicznych kompetencji, które przebiegają najczęściej wzdłuż linii podziałów etnicznych. Teoria ekonomicznego interesu, która sakralizuje walkę o dobra materialne i w interesie ekonomicznym upatruje głównej determinanty zachowania grupy, pomija wiele innych celów, do których dążą grupy, jak prawowite miejsce w społeczeństwie, walka o prestiż grupy, zachowanie kultury i tradycji narodowych (ibidem: 105–135). Przykładem ekonomicznej rywalizacji jest opanowanie przez grupy etniczne o pochodzeniu pakistańskim niszy ekonomicznej gospodarki kanadyjskiej, jaką jest przemysł farmaceutyczny.

W teorii pluralizmu kulturowego etniczny konflikt jest często stygmatyzowany jako konflikt kulturowy, gdyż kulturowe zróżnicowanie stanowi istotę grup etnicznych. Ta kulturowa różnorodność jest elementem polityki etnicznych relacji. Dominuje tutaj chęć narzucenia, a przynajmniej zachowania elementów własnej kultury w społecznej całości. Społeczeństwo staje się pluralistyczne, gdy poszczególne grupy próbują dominować nad innymi w wyodrębnionych sekcjach kulturowych społeczeństwa. Podstawowym problemem społeczeństwa o charakterze pluralistycznym jest silna tendencja do dominacji jednej grupy nad innymi. To prowadzi do destabilizacji, która jest rezultatem kolizji (rozbieżności) systemów wartości. Nie należy jednak systemów aksjonormatywnych poszczególnych grup traktować w pełni całościowo (holistycznie), gdyż kolizja jednych wartości, np. moralnych, nie oznacza kolizji wszystkich innych. Do konfliktu na tle rozbieżnych wartości dochodzi w momencie, gdy ważne dla jednej grupy wartości są naruszane lub lekceważone przez członków innej grupy. Konflikt etniczny dotyczy tutaj wycinka relacji międzygrupowych i jest uzależniony od stopnia siły odrębności pomiędzy poszczególnymi systemami wartości zinternalizowanymi przez członków danej grupy etnicznej (ibidem: 135–139). Protago-

niści powyższych podejść teoretycznych pomijają jednak ważne elementy stymulujące konflikty etniczne, jak: sfera symboliczna, wszelkiego rodzaju lęki i niepokoje oraz siła i intensywność konfliktu.

Wiele jest różnorodnych analiz naukowych dotyczących konfliktu etnicznego. Świadomi tego faktu, zwracamy uwagę wyłącznie na wybrane analizy, wśród których, oprócz ram teoretycznych, są pola konfliktu etnicznego. W tym punkcie zwracamy uwagę na Clausa Offe, który wymienia i analizuje kryterium ilościowe, jakościowe i motywacyjne konfliktu etnicznego (OFFE, 1999).

Ilościowe kryterium to liczbowe aspekty grup inicjujących konflikt. Do większościowego konfliktu etnicznego dochodzi wówczas, gdy obywatele jakiegoś państwa narodowego żywią wrogie uczucia i podejmują wrogie działania wobec mniejszości, która nie musi posiadać wspólnej tożsamości etnicznej. Jest to wyraz ksenofobicznej polityki etnicznej prowadzonej przez niektóre populistyczne partie krajów europejskich (Niemcy, Francja czy skrajna polska prawica). Z drugiej strony możliwy jest konflikt z określoną mniejszością etniczną, która czuje się dyskryminowana przez większość. Większość uświadamia sobie prawdziwy charakter etnicznej mniejszości, gdy konflikt już trwa. W historii konfliktów etnicznych spotykamy również takie, gdzie stronami są zbliżone liczbowo względem siebie grupy etniczne. Tymczasem kryterium jakościowe może mieć „charakter bezwzględny — jedna grupa jest bogatsza od drugiej — lub relacyjny — jedna grupa uważa się za lepszą od drugiej albo przez nią wykorzystywana, co może wywołać oburzenie i resentymenty tej strony, która czuje się traktowana niesprawiedliwie” (ibidem: 68). Zewnętrznemu obserwatorowi często trudno jest określić przedmiot konfliktu, którym jest uchwytny przywilej, realnie istniejąca lub potencjalna groźba upośledzenia w stosunkach międzyetnicznych, zaszłości historyczne bądź paranoiczne urojenia. Nie eliminuje to jednak konfliktu będącego rezultatem widocznej, bezwzględnej różnicy pomiędzy grupami etnicznymi, np. wynikającej z widocznych różnic ekonomicznych. Groźba takiego konfliktu maleje wraz z rosnącą liczbą grup etnicznych tworzących dane struktury państwowe. Równocześnie rezultaty konfliktów jakościowych są często dalekie od oczekiwań grupy inicjującej konflikt, a koszty wyraźnie przewyższają korzyści (ibidem: 68–69). Kryterium motywacyjne w konflikcie etnicznym to wykorzystanie autentycznych uczuć przynależnych tożsamości etnicznej bądź strategiczne wykorzystanie etnicznych symboli. W nowoczesnym państwie (rządy prawa, demokracja, opiekuńczość, naród), gdzie struktury i instytucje nie są odporne na ich strategiczne traktowanie, grupy etniczne, promując własne interesy o małej szansie realizacji, odwołują się do tożsamości etnicznej jako motywu swojego działania. Niekiedy wykorzystują w tym duchu etniczną symbolikę. Z drugiej strony grupy, które dbają wyłącznie o swoją tożsamość etniczną

i silną wspólnotowość, w większym bądź mniejszym stopniu marginalizują się poprzez świadomy izolacjonizm w obrębie szerszego społeczeństwa. Konflikt etniczny może wybuchnąć w imię obrony zasług i etnicznej wspólnotowości bądź w imię strategii rozwijanej w oparciu o dystrybucję dóbr i przywilejów (ibidem: 74). Przykładu możemy ponownie szukać we Francji, gdzie zakaz noszenia burek i nikabów przez kobiety muzułmańskie spowodował, że liczba kobiet noszących tradycyjny strój muzułmański zwiększyła się pięciokrotnie⁴.

Asymilacja, integracja i segregacja to zjawiska, które w różnym stopniu ze względu na zróżnicowanie kulturowe stają się potencjalnymi przestrzeniami konfliktu etnicznego. Czy rzeczywiście tak się dzieje? Oto kolejne pytanie, jakie stawiamy w naszym opracowaniu.

Asymilacja — integracja — segregacja a konflikt etniczny

Prezentowane rozważania to efekt namysłu związany z próbą teoretycznego połączenia zjawisk ułożonych w triadę: asymilacja — integracja — segregacja i konflikt etniczny. Chcemy zaznaczyć, że skupiając uwagę na sytuacjach konfliktowych, jesteśmy świadomi, iż społeczeństwa o wyraźnym zróżnicowaniu kulturowym nie są wyłącznie areną konfliktów, ale przede wszystkim pokojowej koegzystencji jednostek i grup o odmiennych etykietach kulturowych.

Konflikt a asymilacja: pokazane wcześniej przykłady ideologii asymilacyjnych sugerują, że dążyły one do narzucenia jednego systemu aksjonormatywnego mieszkańcom państwa, którzy pochodzili z różnych kręgów kulturowych. Próby narzucenia kultury anglosaskiej mieszkańcom Stanów Zjednoczonych czy Aborygenom w Australii rodziły w wielu przypadkach bunt. Jego konsekwencją był silny nacisk na podtrzymanie rodzimej kultury w odmiennym kulturowo środowisku. Przymus rodzi więc bunt, który często objawia się w sferze symbolicznej — noszenie zakazanych elementów ubioru, posługiwanie się etnicznym językiem. Jak nieskuteczna była asymilacja w Stanach Zjednoczonych, pokazują dzisiejsze grupy hiszpańskojęzyczne, które w większości słabo znają język angielski. Wagę tego dostrzegł prezydent Bill Clinton, który w roku 2000 powiedział: „Mam wielką nadzieję, że jestem ostatnim prezydentem w historii USA, który nie zna języka hiszpańskiego” (HUNTINGTON, 2007: 382). Podobna sytuacja odnosi się

---

⁴ Muzułmanki odsłonią twarz — Francja zdecydowała. www.konflikty.wp.pl (dostęp: 26.04.2014).

do rdzennych mieszkańców antypodów, którzy dzięki silnej i jednoznacznej pielęgnacji własnej kultury przetrwali we własnej tradycji do dzisiaj.

Konflikt a integracja: wspomnieliśmy, że integracja to wprowadzenie elementów odmiennych kultur w już istniejące systemy. Taka sytuacja prowadzi najczęściej do pokojowej koegzystencji różnorodności kulturowych. Zdarzają się jednak sytuacje, kiedy rodzi się konflikt pomiędzy jednostkami bądź grupami o odmiennym bagażu kulturowym. Przykładem sytuacji konfliktu jest współczesna Kanada. Żyjący tam od wielu lat sikhowie noszą na co dzień tradycyjne stroje, których nieodzownym elementem jest nóż rytualny *kirpan*. W lutym 2011 roku parlament prowincji Quebec przyjął wniosek zabraniający noszenia *kirpanów*, co jest sprzeczne chociażby z prawem konstytucyjnym (2006) zezwalającym na noszenie noży rytualnych przez sikhów⁵. Taka postawa parlamentu wzbudziła silny sprzeciw i protesty wśród sikhów, a także wśród przedstawicieli wielu innych grup etnicznych zamieszkujących terytorium Kanady. Takie sytuacje to naruszenie prawa grup do zachowania tożsamości etnicznych. Prawo to jest łamane nie tylko w Kanadzie, ale również w Europie. W Polsce m.in. obserwowaliśmy sprzeciw mieszkańców Warszawy wobec budowy Centrum Kultury Muzułmańskiej.

Konflikt a segregacja: gettoizacja to proces izolacji i samoizolacji grup etnicznych (kulturowych) ze względu na odrzucanie świata zewnętrznego i preferencje identyfikacji i tożsamości kulturowej wobec grupy pochodzenia albo ze względu na politykę izolacji władz większości opartą na dyskryminacji. W obydwu przypadkach konflikt rodzi się na granicy grupy etnicznej i świata zewnętrznego. Bywa, że konflikt ten umieszcza się w sferze symbolicznej. Jest to uporczywe trwanie w tradycji i silna z nią identyfikacja. Przykładów takiej postawy można szukać m.in. wśród grup etnicznych wywodzących się z krajów Trzeciego Świata, jak Etiopia czy Erytrea. Pochodzący z tych krajów mieszkańcy Kanady są postrzegani jako przedstawiciele tych grup, do których przylgnał stygmat niewykształconych, bezrobotnych, a, co za tym idzie, narażeni są na dyskryminację (często ukrytą). Dbając o własne bezpieczeństwo, zamykają się we własnej społeczności, kultywując tradycje przodków i silnie identyfikując się z krajem pochodzenia (JEMÉNEZ, 2006). W podobnym duchu można odczytać bunty mieszkańców przedmieść wielu europejskich stolic (Londyn, Paryż) gdzie zamieszkują głównie imigranci. To oni sprzeciwiają się polityce władz wobec własnych społeczności. Najczęściej żądają więcej praw, przywilejów, na które nie zgadza się grupa większościowa. Ogranicza to często swobodę życia mniejszości i w konsekwencji prowadzi do konfliktu realnego bądź w sferze symbolicznej.

---

⁵ Kanada. Quebec stawia bariery dla zwyczajów imigrantów. http://wyborcza.pl/1,91446,9097490,Kanada_Quebec_stawia_bariery (dostęp: 13.02.2011).

Zakończenie: między integracją a segregacją

Tekst, który przedstawiamy czytelnikowi, to próba połączenia kilku zjawisk występujących w konkretnej rzeczywistości społecznej zróżnicowanej kulturowo (etnicznie). To świat, w którym wspólnie żyją przedstawiciele odmiennych kręgów kulturowych, uczestniczący w trzech procesach: asymilacji – integracji – izolacji. Dzisiaj wydaje się, że najczęściej mamy do czynienia z integracją, chociaż zarówno asymilacja, jak i segregacja nie zostały w pełni wyeliminowane z życia społecznego. I w takim kontekście zjawisk podjęliśmy próbę odczytania konfliktu etnicznego, który opisuje te światy w sytuacji, kiedy nie jest możliwa zgodna koegzystencja wielu kultur. Sięgając przy tym do słów Ryszarda Kapuścińskiego, który powiedział, że świat zdąży w kierunku wielokulturowości, stwierdzamy, iż współczesny świat to świat wielu kultur spotykających się w jednej społecznej przestrzeni. Przestrzeń taka charakteryzuje się wieloma procesami, w których rola pierwszoplanowa przypada zróżnicowanym kulturowo grupom. I tak naprawdę to od nas zależy, czy ten świat będzie światem zgodnej koegzystencji czy światem antagonizmu i konfliktu.

Bibliografia

- BISSOONDATH N., 2002: *Selling Illusions: The Cult of Multiculturalism in Canada*. Toronto. Penguin.
- BOSSWICK W., HECKMANN F., 2006: *Social integration of immigrants: Contribution of local and regional authorities*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (European Forum for Migration Studies (EFMS) at the University of Bamberg, Germany: www.eurofound.eu.int, dostęp: 26.04.2014).
- GORDON M., 1964: *Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion and National Origin*. New York. Oxford University Press.
- HOROWITZ D.L., 2000: *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley—Los Angeles—London. University of California Press.
- HUNTINGTON S., 2007: *Kim jesteśmy? Wyzwania dla amerykańskiej tożsamości narodowej*. Tłum. B. PIETRZYK. Kraków. Wyd. Znak.
- JIMÉNEZ M., 2006: *Canada's Welcom mat worn, imigrant studiem find*. "Globe and Mail", 20.10.
- KAPISZEWSKI A., 1984: *Asymilacja i konflikt. Z problematyki stosunków etnicznych w Stanach Zjednoczonych Ameryki*. W: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCCXXXIII, Prace Polonijne, z. 9. Warszawa—Kraków. Wyd. Naukowe.
- KUBIAK H., 1975: *Rodowód narodu amerykańskiego*. Kraków. Wyd. Literackie.
- KWAŚNIEWSKI K., 1994: *Konflikt etniczny*. „Sprawy Narodowościowe”, z. 1.
- MODOOD T., 2014: *Multikulturalizm*. Tłum. I. KOŁBON. Poznań. Wyd. Nauka i Innowacje.

- OFFE C., 1999: *Drogi transformacji. Doświadczenie wschodnioeuropejskie i wschodnioniemieckie*. Warszawa—Kraków. Wyd. Naukowe PWN.
- PARK R.E., BURGESS E.W., 1921: *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago, IL. University of Chicago Press.
- SARAMAGO J., 2013: *Kain*. Tłum. W. CHARCHALIS. Poznań. Dom Wydawniczy Rebis.
- ŚLIZ A., 2001: *Polska Bratnia Pomoc — Polish Assistance, Inc. Socjologiczne studium monograficzne*. Opole. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- ŚLIZ A., 2009: *Wielokulturowość: iluzje czy rzeczywistość? Socjologiczne studium przypadku na przykładzie Kongresu Polonii Kanadyjskiej*. Opole. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- ŚLIZ A., SZCZEPAŃSKI M.S., 2014: *Spółeczny świat konfliktów*. W: *Współczesne teorie społeczne. W kręgu ujęć paradygmatycznych*. Red. M.S. SZCZEPAŃSKI, A. ŚLIZ. Opole. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- ŚLIZ A., SZCZEPAŃSKI M.S. (red.), 2011: *Wielokulturowość: konflikt czy koegzystencja?* Warszawa. Wyd. IFiS PAN.
- WARNER W.L., SROLE L., 1945: *The Social Systems of American Ethnic Groups*. New Haven, CT. Yale University Press.
- ZAPOROWSKI A., 1998: *Uwaga o akceptowalności innych gier*. W: *Filozoficzne konteksty rozumienia transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*. Red. R. KUBICKI. T. 2. Poznań. Wyd. Humaniora.

Anna Śliz, Marek S. Szczepański

Integration and Social Conflict Sociological relation aspect

Summary

This article examines the specificity of co-existence of ethnic conflict in assimilation, integration and segregation process. More important process of modern world is the increase in the number of migrations and the contemporary nomadism. There is a number of reasons why migrations occur, the primary ones including the enormous variation in the level of civilization development that can be observed in various parts of the world. A tangible result of contemporary migrations is ethnic and cultural diversity of many social spaces. In this spaces assimilation, integration and segregation processes take place which most often result in harmonious coexistence of people from different cultural systems, but sometimes lead to real or symbolic conflicts.

Key words: cultural diversity, assimilation, integration, segregation, ethnic conflict